

John Cage: Concert for Piano and Orchestra (1957-58)

Navzdory celkem konvenčnímu, neoklasicismu evokujícímu názvu má toto dílo sotva co společného s běžnou koncertní hudbou. Chybí zde - pro tradiční evropskou hudbu tolik typické – servilní zaměření na posluchače. To je také hlavním kamenem úrazu pro přijímání této zvláštní skladby publikem i samotnými hráči. Že totiž daleko překračuje obecně vžitou představu jak má hudební skladba vypadat a jak má být podávána.

Při konfrontaci s Cageovou tvorbou často narážíme na to, jak silně jsme poznamenáni hudebními koncepcemi 19. století, jež jsou běžně ztotožňovány s hudbou vůbec a bývají nakonec běžně aplikovány i na hudbu starších období.

Co je zde jiné?

Především tu chybí jakákoliv běžně chápaná souvislost. Jak v časovém průběhu, tak ve vertikálním řezu (harmonie) není nic fixováno do pevného tvaru podléhajícího kontrole.

Zvuky se vynořují a zanikají „jako bubliny na hladině ticha“ (Henry David Thoreau).

Dirigent zde není „policistou, dohlížejícím na správnost provedení“, ale pouhým časoměřičem, znázorňujícím pažemi pohyb hodinových ručiček. (Při premiéře zastával tuto roli tanečník Merce Cunningham.) Dílo také nemá běžnou partituru zachycující celek. Každý z hráčů - i dirigent - má jen svůj vlastní part.

Daleko více než nějaký jiný nástrojový koncert (a uvědomme si, kolik běžně hrané hudby je jen nepatrnou obměnou jiné běžně hrané hudby!) připomíná Cageův *Concert for Piano and Orchestra* jakousi „procházku lesem“. Podobně jako když usedneme někde na pasece a sami dokážeme ztichnout, jsme náhle zahrnuti přívalem zvuků – někdy až nepříjemně blízkých i různě vzdálených, příjemných i rušivých. Přicházejí nečekaně a zase zanikají – jako „bubliny na hladině ticha“. Také zde můžeme volit svůj „úhel poslechu“ (analogický úhlu pohledu), zaměřit se na vybrané detaily nebo nechat na sebe působit celkovou atmosféru. Vnímat zvuky které vlastně nejsou vytvářeny proto, aby se nám líbily, ale aby existovaly „samy o sobě“. Vnímat jejich náhodné prolínání a nezáměrné souvislosti, jejich rozmanitost. Náhle zjistíme, kolik vzájemně nezávislých aktivit na nejrůznějších úrovních zde probíhá! Obvykle se tomuto naprosto nepřehlednému chaosu říká *klid*.

Cageova skladba je tedy vlastně „meditační hudbou“. Ne v onom vulgárním pojetí nechutně přeslazené New Age Music, ale skutečně hudbou k meditaci, na níž můžeme prověřit svoji schopnost nacházet klid i uprostřed složitých situací a každodenního zmatku.

V jarní krajině není nic lepší

nebo horší;

Kvetoucí větve rostou přirozeně, některé dlouhé,

jiné krátké.

[In the landscape of Spring there is neither better
nor worse;

The flowering branches grow naturally, some long,
some short.]

Kobajaši Issa (1763-1828)

Z tohoto hlediska jde o skladbu mimořádně obtížnou. Technicky (zvládnutí speciální notace a nezvyklých způsobů hry), ale hlavně psychologicky: Cage totiž staví hudebníky do situace, kterou není snadné přijmout. Jeho odosobněný kompoziční styl neumožňuje hráčům projevit jejich přirozený exhibicionismus, zalíbit se posluchačům. Fragmentární povaha jednotlivých partů nedává žádný „hudební smysl“; jednotlivé momenty stojí samy o sobě a navíc mohou být pojaty různě. Je velice těžké přijmout tolik volnosti, zvláště s vědomím, že part může být i

vynechán. Absence kontroly pak nedovoluje přenést zodpovědnost na někoho jiného (obvykle zastává tuto funkci dirigent) a vyžaduje vlastně vysokou sebekázeň. Také zde není žádná hierarchie: nikdo není důležitější než ostatní, není rozdíl mezi „vedoucími“ a „doprovodnými“ hlasy – silnější zvuky nejsou významnější než slabší. Každý tedy hraje sám za sebe, každý je vlastně sólistou. Jednotlivé nástrojové party (každý nese označení *Solo*) mohou být provozovány samostatně nebo v jakýchkoliv kombinacích. Neexistuje zde žádný centrální pohled, žádné směřování. Cage se nechal inspirovat Buddhovým učením, že „každá bytost je středem vesmíru“. Je tu tedy tolik center, kolik je hráčů a posluchačů dohromady. V určitém ohledu je *Concert for Piano and Orchestra* uměleckou manifestací poznatku, k němuž dospěla moderní věda o něco později: že totiž každý jev je závislý na pozici pozorovatele.

Dílo – i když nemá charakter běžného „opusu“ – je vlastně jakýmsi modelem svébytného Univerza. Skrývá v sobě více informací než je možno v jediném provedení postihnout. Na každém jednotlivci pak záleží, jak hluboko se chce do tohoto vnitřního vesmíru ponořit. Myšlenka dvojitého obsazení umožňuje nahlédnout do této bohatosti a uslyšet zároveň verze, které se vzájemně vylučují.

Nejobsáhlejším a nejnáročnějším je ovšem part klavíru (*Solo for Piano*). Byl napsán pro Davida Tudora, který v letech 1952-1967 premiéroval všechny Cageovy klavírní skladby. Tudorova záliba v hádankách, rébusech a obtížnostech všeho druhu vedla skladatele z jeho okruhu (kromě Cage také Earle Brown, Morton Feldman a Christian Wolff) k vymýšlení úkolů, které by jej nenudily.

84 různých notačních objektů na 63 stranách tvoří kompendium tehdejších Cageových kompozičních technik. Každý z těchto grafických objektů představuje zdroj, z něž si má sólista vypracovat svoji vlastní verzi. Některé notační principy se zde přirozeně opakují nebo se objevují v mírných obměnách. Podle rozhodnuté délky provedení je pak možno buď použít všechny nebo jejich výběr. Tudor sám vypracoval dvě rozdílné verze: první pro premiéru v roce 1958, druhou, rafinovanější, pak používal v letech 1959-1993. Zatímco v první verzi uplatnil svoji pianistickou virtuozitu, druhá představuje pojetí interpreta jako „zvukového umělce“ (sonic artist). Tato cesta jej pak přivedla k vlastní tvorbě, v níž opouští klavír úplně a věnuje se „live electronics“.

Orchestrální party jsou zřetelně jednodušší. Nicméně při premiéře v newyorské Town Hall 1958 hudebníci zcela ignorovali předchozí instrukce a najednou se – podle Cageovy vzpomínky - „chovali jako idioti“ („acted like idiots“). Nezvyklá situace, kterou tato skladba vytváří, přesouvá hlavní důraz z vnějškově vyžadované kázně (na níž stojí klasická evropská hudba) k vnitřní sebekázi. Je tedy ve svém důsledku jakýmsi utopickým výchovným projektem, zaměřeným na svobodné jednání. To činí Cageův *Concert for Piano and Orchestra* dílem pro naši dobu – která chápe *svobodu* ve zcela zvládnutém pojetí jako „beztrestné poškozování druhých“ – obzvláště aktuálním.